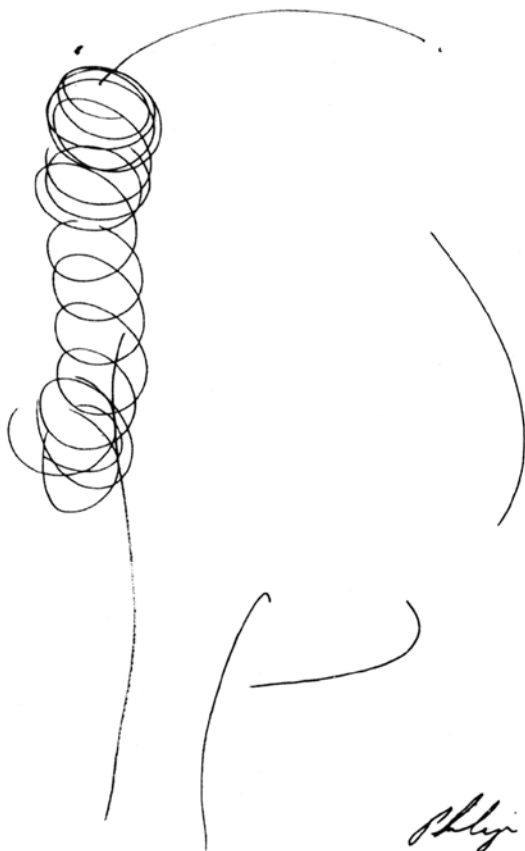

PHILIP ROTH

Shij 1401

PHILIP ROTH

De biografie

BLAKE BAILEY

Vertaald door Lidwien Biekmann en Frank Lekens

2021

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Deze vertaling is ondersteund met een projectsubsidie
van het Nederlands Letterenfonds.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Copyright © 2021 Blake Bailey
Copyright © 2021 the Estate of Philip Roth
Copyright Nederlandse vertaling © 2021 Lidwien Biekmann en Frank Lekens
Oorspronkelijke titel *Philip Roth*
Oorspronkelijke uitgever W.W. Norton & Company, New York
Omslagontwerp bij Barbara
Omslagfoto Bob Peterson/Getty Images
Foto auteur Mary Brinkmeyer
Vormgeving binnenwerk Peter Verwey, Heemstede
Druk Wilco, Amersfoort
Bindwerk Abbringh, Groningen
ISBN 978 94 031 2971 6
NUR 320

debezigebij.nl

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk van de Forest Stewardship Council (FSC®) mag dragen. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Voor Mary en Amelia

Ik wil niet dat je me rehabiliteert.
Maak me gewoon interessant.

– *Philip Roth tegen zijn biograaf*

Inhoud

Proloog

11

DEEL EEN
LAND IN ZICHT!

1933-1956

19

DEEL TWEE
TRAP NIET OP DE UNDERDOG

1956-1968

141

DEEL DRIE
HET DEBIELE INFERNO

1968-1975

353

DEEL VIER
IN HET POPPENHUIS

1975-1995

475

DEEL VIJF
AMERIKAANSE MEESTER
1995-2006
671

DEEL ZES
NEMESSES
2006-2018
831

EPILOOG
924

DANKWOORD
935

BRONVERMELDING
940

REGISTER
1008

Proloog

Op 23 oktober 2005 werd in Newark Philip Roth Day gevierd. Twee bussen vol fans deden de Philip Roth Tour en reden langs betekenisvolle plekken – Washington Park, de openbare bibliotheek, Weequahic High School – waar de inzittenden om beurten relevante passages uit zijn werk voorlezen. De rit eindigde bij Summit Avenue 81, het huis van zijn vroegste jeugd, waar iedereen uitstapte en Roth luid werd toegejuicht toen hij zelf in een limousine arriveerde. ‘Kom hier en geef me een kus!’ zei Roberta Harrington, de huidige eigenares van het huis, en Roth liet haar de rest van de dag niet meer van zijn zijde wijken. Na enkele woorden van burgemeester Sharpe James, voor wie Roth grote bewondering had (‘typische burgemeester van een grote stad, met alle bluf en sluwheid die daarbij horen’), trok Roth de zwarte doek weg om de plaquette te onthullen die op het huis was aangebracht: ‘In dit huis speelden zich de eerste levensjaren af van Philip Roth, een van de grootste Amerikaanse schrijvers van de twintigste en eenentwintigste eeuw.’ Daarop stak het gezelschap de straat over naar de kruising met Keer Avenue, waar een groen straatbord op de hoek aangaf dat dit kruispunt voortaan Philip Roth Plaza heette.

Vervolgens was er een receptie in het bibliotheekfiliaal uit Roths kindertijd, aan Osborne Terrace, waar de burgemeester plaatsnam achter het spreekgestoelte: ‘Jullie jochies van Weequahic denken dat wij van de South Side niet kunnen lezen,’ zei hij tegen Roth, doelend op de overwegend zwarte school waarop hijzelf had gezeten in de tijd dat Roth naar Weequahic High ging. En hij las (‘heel mooi’) iets voor uit *The Counterlife*:

‘Als je uit New Jersey komt,’ had Nathan gezegd, ‘en je schrijft dertig boeken en je wint de Nobelprijs, en je eindigt je leven als een man van vijfennegentig met witte haren, dan is het hoogst onwaarschijnlijk maar niet onmogelijk dat ze na je dood besluiten een parkeerplaats langs de Jersey Turnpike naar je te vernoemen. En dan wordt

er inderdaad misschien nog lang na je overlijden aan je gedacht, maar vooral door kleine kinderen achter in een auto als die zich naar voren buigen om tegen hun ouders te zeggen: “Stop eens, alsjeblieft, stop eens bij Zuckerman – ik moet plassen.” Op meer onsterfelijkheid moet je als romanschrijver uit New Jersey realistisch gezien echt niet hopen.’

Tot slot nam Roth zelf het woord: ‘Vandaag is Newark mijn Stockholm en die plaquette mijn prijs. Ik zou niet blijer kunnen zijn met eender welk eerbewijs me waar ook ter wereld ten deel zou kunnen vallen. Meer valt er niet te zeggen.’ Een paar dagen eerder had zijn vriend Harold Pinter de Nobelprijs gewonnen.

‘Roth is een schrijver wiens kracht en vaardigheid veel groter zijn dan zijn toch al niet geringe reputatie,’ had de vooraanstaande Britse criticus Frank Kermode acht jaar eerder geschreven na lezing van *American Pastoral*, de roman over de verloedering van Newark en het grotere verlies van Amerika’s onschuld in de jaren zestig die Roth de Pulitzer Prize had opgeleverd. Misschien dacht Kermode aan een oudere roman, die zich ook in Newark afspeelt en waarop Roths reputatie nog steeds voor een groot deel berust: *Portnoy’s Complaint*, zijn bestseller uit 1969 over een joodse tiener met een moedercomplex en een voorliefde voor blonde sjiksers, die zich aftrekt in een stuk lever (‘Ik heb het avondeten van mijn eigen familie genaaid’). Veel van Roths latere werk was mede een reactie op de verlamdende roem van dat boek – op de wijdverbreide gedachte dat dit geen fictie was maar bekentenisliteratuur, en de in sommige delen van het joodse establishment vigerende opvatting dat Roth een antisemitische propagandist was van het kaliber Goebbels en Streicher. De grote Israëliëse filosoof Gershom Scholem ging zelfs zover om te opperen dat *Portnoy’s Complaint* de opmaat zou vormen naar een tweede Holocaust.

Gezien de magistrale omvang van zijn uiteindelijke oeuvre – eenendertig titels – begon Roth op den duur oprecht te wensen dat hij *Portnoy* nooit gepubliceerd had. ‘Ik had ook zonder dat boek best een serieuze carrière kunnen hebben, en dan was ik ontkomen aan die stortvloed aan krenkende bagger’ – al die verwijten van joodse zelfhaat, vrouwenhaat en algehele frivoliteit. ‘Ik had een boek geschreven over seks en aftrekken en

zo, dus nu was ik een potsenmaker of een pornoschrijver. Maar ik heb ze er uiteindelijk toch onder gekregen. De fuckers.’

Roth was een van de laatsten van een generatie hemelbestormende romanschrijvers, onder wie zulke vrienden en deels ook rivalen als John Updike, Don DeLillo en William Styron (zijn buurman in Litchfield County, Connecticut), en het is aannemelijk dat zijn werk de meeste kans maakt om de tand des tijds te doorstaan. In 2006 legde *The New York Times Book Review* aan zo'n tweehonderd 'schrijvers, recensenten, redacteurs en andere literatuurkenners' de vraag voor wat zij 'het beste Amerikaanse fictieboek van de afgelopen vijftig jaar' vonden. Zes van de tweëntwintig boeken op de uiteindelijke ranglijst waren van Roth: *The Counterlife*, *Operation Shylock*, *Sabbath's Theater*, *American Pastoral*, *The Human Stain* en *The Plot Against America*. 'Als we ze naar de beste fictieschrijver van de afgelopen vijftig jaar hadden gevraagd,' schreef A.O. Scott in het begeleidende essay, 'had Roth gewonnen.'

Maar Roths schrijversloopbaan omspande natuurlijk een veel langere periode dan die vijftig jaar, want die was al in 1959 begonnen met *Goodbye, Columbus*, waarmee hij op zijn zesentwintigste de National Book Award won. Zijn derde roman, *Portnoy's Complaint*, prijkte op de in 1998 door de Modern Library uitgebrachte lijst van de honderd beste Engelstalige romans van de twintigste eeuw, en zowel *American Pastoral* als *Portnoy* haalde in 2005 ook de door het weekblad *Time* samengestelde ranglijst van de honderd beste Amerikaanse romans. In de vijfenvijftig jaar van zijn schrijversloopbaan heeft Roth in zijn ontwikkeling een verbluffende veelzijdigheid aan de dag gelegd: na de rake satire van zijn vroege verhalen in *Goodbye, Columbus* schreef hij eerst twee sombere realistische romans (*Letting Go* en *When She Was Good*) die vooral sterk onder de invloed stonden van respectievelijk Henry James en Flaubert – curieuze leerjaren als je dat werk vergelijkt met de bizarre kluchtigheid van de Portnoy-periode die erop volgde (met *Our Gang* en *The Great American Novel*), het kafkaëske surrealisme van *The Breast*, de virtueuze komedie van de Zuckerman-reeks (*The Ghost Writer*, *Zuckerman Unbound*, *The Anatomy Lesson*, *The Prague*

Orgy), het onnavolgbare metafictionele spel van *The Counterlife* en *Operation Shylock*, en de uiteindelijke synthese van al zijn kwaliteiten in de meesterlijke en in essentie tragische Amerikaanse trilogie *American Pastoral*, *I Married a Communist* en *The Human Stain*. En in de laatste tien jaar van zijn schrijverschap bleef hij romans afleveren – bijna elk jaar nog één – met indringende bespiegelingen over sterfelijkheid en noodlot. Al met al biedt zijn oeuvre ‘het meest ware beeld van het leven in onze tijd’, zoals de dichter Mark Strand het in 2001 verwoordde bij de uitreiking aan Roth van de Gold Medal van de American Academy of Arts and Letters.

Roth betreurde de misvatting dat hij in de kern een autobiografische schrijver was, al schiep hij daarover zelf ook graag verwarring door zijn romans vol te stoppen met allerhande fictieve alter ego’s die sterk op hem leken, tot het terugkerende personage ‘Philip Roth’ aan toe. Sommige romans waren allicht iets autobiografischer dan andere, maar Roth zelf was een veel te ongrijpbare figuur om hem op één enkel personage vast te pinnen, en er is betrekkelijk weinig bekend over het werkelijke leven waarop heel dat enorme oeuvre dan zou zijn gebaseerd. Tot op zekere hoogte zat die verwarring hem erg dwars. ‘Ik ben evenmin “Alexander Portnoy” als ik de “Philip Roth” ben van het boek van Claire [Bloom],’ somberde hij na de publicatie van *Leaving a Doll’s House*, de smadelijke memoires van de actrice van wie hij was gescheiden. Als hij dat Portnoy-ïmago niet had gehad, zou zijn ex het volgens Roth ‘nooit gewaagd hebben om op de propfen te komen’ met een portret van hem dat zo’n schril contrast vormt met het beeld van de ‘gedisciplineerde, stabiele en verantwoordelijke’ persoon dat hij altijd van zichzelf had.

Dat is beslist ook de manier waarop Roth geportretteerd is in de postume sleutelroman van Janet Hobhouse, *The Furies*, waarin een van de personages een op Roth geënte beroemde schrijver is. Midden jaren zeventig had hij een affaire met Hobhouse – ze woonden toen in hetzelfde gebouw, niet ver van het Metropolitan Museum – en zij heeft misschien wel het meest afgewogen portret geschetst van deze man die, hoe beroemd hij ook was, de publiciteit vooral schuwde. De verteller in haar roman beschrijft ook de conventionele kanten van de charme van deze Jack/Roth (‘niet alleen zijn snelheid van denken, maar die speelsheid, die bereidheid om te springen en duiken en met een soepele polsbeweging het spel op gang te houden’),

maar ze valt toch vooral voor zijn ‘monnikenleven’, de mate waarin ‘zijn hele bestaan draait om de twee pagina’s die hij van zichzelf elke dag moet schrijven’: ‘Ik zat hunkerend te denken aan dat gereguleerde, bijna ascetische leven dat zich twee verdiepingen lager afspeelde: het ernstige geblader in literaire tijdschriften als de schemering viel, het geritsel van buitenlandse correspondentie in een jamesiaanse gewijde stilte.’

Roth beschouwde zichzelf juist als het tegendeel van antisemitisch en misogyn, en hij had sowieso weinig op met dat soort hokjesdenken. Over het zogenaamde ‘monnikenleven’ van hem schreef hij bijvoorbeeld aan een vriend: ‘Mijn reputatie als “kluizenaar” was altijd al belachelijk.’ Het kwam er vooral op neer dat hij liever ‘zalig’ aan het werk was in een landelijke omgeving dan dat hij ‘over [zich]zelf zat te kletsen met mensen in New York of in praatprogramma’s op tv’. Maar hij was vaak zeer betrokken bij de buitenwereld: in de jaren zeventig reisde hij herhaaldelijk naar Praag en sloot daar vriendschap met dissidente schrijvers als Milan Kundera en Ludvík Vaculík, wier boeken hij in het Westen onder de aandacht bracht in de jarenlang door hem geredigeerde Penguin-reeks *Writers from the Other Europe*. Toen hij een relatie had met Bloom, verdeelde hij zijn tijd tussen Londen, New York en zijn buitenhuis in Connecticut, en was hij daarnaast af en toe wekenlang in Israël om stof op te doen voor zijn romans *The Counterlife* en *Operation Shylock*. En in de jaren daarna reisde hij waar hij maar heen wilde om informatie te vergaren over onderwerpen die varieerden van het maken van handschoenen tot taxidermie en grafdelven; voor zijn boek *Patrimony* ging hij zelfs op een voorleestournee om dat ook eens te ervaren. Maar het grootste deel van zijn schrijversloopbaan zag er wel zo uit als Hobhouse het beschreef: overdag noest aan de arbeid achter zijn bureau, ’s avonds in gezelschap van een vrouw – liefst ook verdiept in een boek, als het aan Roth lag. ‘Wat had ik anders moeten doen om niet voor kluizenaar te worden uitgemaakt?’ schreef hij. ‘Elke avond uit eten in Elaine’s?’

Roth wist er wel een kleurrijk liefdesleven op na te houden, waarover hij vaak sprak ‘met een soort beminnelijke dromerigheid’, zoals Samuel Johnson volgens zijn biograaf Boswell mijmerde over zijn lievelingskat Hodge. Maar hij bleef toch ook altijd de geliefde zoon van Herman en Bess – een ‘innemende, analytische, brave jongen die iedereen zo charmant

naar zijn hand wist te zetten', zoals zijn alter ego Zuckerman hem afkeurend beschrijft in *The Facts* – een man zo rechtschapen dat hij tweemaal een rampzalig huwelijk aanging met vrouwen die volstrekt niet bij hem pasten, niet in de laatste plaats omdat zij het zo graag wilden. (En dat terwijl hij een hele reeks partners afwees die veel beter bij hem zouden hebben gepast.) Ondertussen bleef hij zich ook steeds afzetten tegen zijn eigen braafheid, precies zoals omschreven in de klinische definitie van 'Portnoy's klacht': 'een aandoening waarin intens beleefde ethische en altruïstische impulsen voortdurend strijden met extreme seksuele, vaak perverse verlangens'. Nogmaals, Portnoy is nog de minst autobiografische figuur in die galerij, die onder meer ook Zuckerman, Kepesh en Tarnopol omvat, maar al die personages zijn wel behept met een vergelijkbare gespletenheid. De grootste drijfveer van Roth zelf was echter altijd het dienen van zijn eigen genie – in weerwil van alle vurige verlokkingen des vlezes die hem ook niet vreemd waren. 'Philip zei een keer iets over Willy, de man van Colette,' zei zijn vriendin Judith Thurman. 'Hij had het over het fin de siècle, die hele wereld die bol stond van de erotiek, en hij zei: "Dat was wel zo mooi! Ze liepen de godganse dag rond in een roes." En hij bedoelde een seksuele roes. Stel je voor dat je heel muzikaal bent en op straat de taxi hoort rijden in c-klein en de bus in G-groot, en je hoórt dat allemaal – en vertaal dat dan naar een antenne voor erotiek.'

Een jaar na de voltooiing van zijn Amerikaanse trilogie ontving Roth, net als Willa Cather, William Faulkner en Saul Bellow voor hem, de hoogste onderscheiding van de Amerikaanse Academy of Arts and Letters, de gouden medaille voor fictie. Het jaar daarop, in 2002, ontving hij tijdens de uitreiking van de National Book Awards de Medal for Distinguished Contribution to American Letters, en hij gebruikte die gelegenheid om 'een hardnekkig misverstandje' recht te zetten: 'Ik heb mijzelf nooit, nog niet één zin lang, als een Amerikaans-joodse of een joods-Amerikaanse schrijver beschouwd,' zei hij in een goed voorbereide toespraak, 'net zomin als ik denk dat Theodore Dreiser of Ernest Hemingway of John Cheever zichzelf beschouwden als Amerikaans-christelijke of christelijk-Ameri-

kaanse schrijvers.’ Susan Rogers, zijn voornaamste vriendin in die tijd, herinnerde zich dat Roth wel twee of drie maanden aan die toespraak had zitten schaven en hem ‘minstens zes keer’ aan haar had voorgelezen.

Na zijn Amerikaanse trilogie – door sommigen zijn ‘brief aan Stockholm’ genoemd – groeide de consensus dat Roth als romanschrijver op eenzame hoogte stond. Maar dat liet Stockholm onberoerd. ‘Het kind in mij is er dolblij mee,’ had Bellow over literaire prijzen in het algemeen en de Nobelprijs in het bijzonder gezegd, ‘de volwassene in mij blijft sceptisch.’ Roth maakte die leus tot de zijne, maar kon toch ook niet de gedachte verdringen aan het opvallendste verschil tussen zijn schrijverschap en dat van Bellow – zeker niet nadat Bellows weduwe hem de hoge hoed cadeau had gedaan die haar man in Stockholm had gedragen, en die een vaste plaats kreeg op een luidspreker van de stereo-installatie in Roths appartement. (Toen hem werd gevraagd of de hoed hem paste, zei hij: ‘Nee, Sauls hoed past mij niet. Hij is een veel betere schrijver.’) Aan het einde van zijn leven wandelde Roth af en toe (uiterst langzaam) van zijn appartement in de Upper West Side naar het Museum of Natural History en terug, en rustte dan op bijna alle bankjes onderweg even uit – ook het bankje bij de roze gedenksteen waarop het museum alle Amerikaanse winnaars van de Nobelprijs laat graveren. ‘Wat is die eigenlijk foeilelijk, hè?’ merkte een vriendin een keer op. ‘Ja,’ zei Roth, ‘en hij wordt met de dag lelijker.’ ‘Waarom hebben ze die steen hier eigenlijk gezet?’ Roth lachte: ‘Om mij te pesten.’

DEEL EEN

LAND IN ZICHT!

1933-1956

Bess met haar geliefde jongste zoon op Belmar Beach.
'Wie de liefde van zijn ouders geniet, is een conquistador,'
zei Roth later graag, toen hij beroemd was.

(MET DANK AAN DE ERVEN PHILIP ROTH)

1

In 1984 ging Roth tijdens een bezoek aan Israël met zijn vriend David Plante – een homoseksuele, niet-joodse schrijver – naar de orthodoxe wijk in Jeruzalem, waar ze op een straathoek om zich heen keken naar het gewemel van al die chassidische joden, allemaal met hoeden en in het zwart gestoken, de jongens met kortgeschoren haar en lange pijpenkrullen. Bijna iedereen, van jong tot oud, droeg een bril met dikke glazen. ‘Je zou je in een achttiende-eeuwse Poolse sjtetl kunnen wanen,’ zei Roth, wiens grootouders in zo’n sjtetl waren opgegroeid. Toen er een man langsliep met een handdoek over zijn schouder, volgden de twee schrijvers hem naar het badhuis waar hij met andere chassidim zijn middagbad ging nemen. ‘Wacht maar tot ik dat kan rondbazuinen,’ grinnikte Roth: ‘Plante die bij een badhuis op wacht staat om een chassidische jood aan de haak te slaan.’

Luchtige scherts ging Roth bij de aanblik van die levende herinnering aan de herkomst van zijn familie beter af dan nostalgie. Hij kon zich niet echt heugen dat zijn grootouders ooit hadden gepraat over hun land van herkomst of de mensen die ze daar hadden achtergelaten, en hij vermoedde dat de sjtetls van Galicië weinig weg hadden van de Broadway-versie van Scholem Aleichems werk, waarin charismatische joden ‘liedjes zongen waarvan je tranen in de ogen kreeg’, zoals Roth schreef. De ouders van zijn vader kwamen uit een wel heel grimmige regio in die oude wereld: Kozłów, niet ver van de stad Tarnopol (tegenwoordig Ternopil), die vooral bekendstaat – zeker onder joden – als de plek waar de zeventiende-eeuwse Chmelnysky-opstand woedde. Al vanaf de middeleeuwen stelden Poolse grootgrondbezitters joodse rentmeesters aan en lieten hen dus de pacht en de belastingen innen bij de boeren, die er in de kerk elke zondag aan werden herinnerd dat Jezus door de joden was vermoord. ‘Pool, jood, hond – hangen hier in onzalig verbond’ luidde de tekst die op bomen werd gespijkerd waaraan tijdens de opstand een Pool, een jood en een hond werden opgehangen. Bijna alle joden in Tarnopol werden in die periode

vermoord of verdreven en de stad werd in de as gelegd.

In de negentiende eeuw was Galicië de noordelijkste provincie van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk, dat in zijn grondwet van 1867 vrijheid van godsdienst en gelijke rechten voor al zijn onderdanen garandeerde. Maar die liberale grondwet leverde weinig verbetering op in het leven van de Galicische joden, die kampten met een explosieve bevolkingsgroei door de vele vluchtelingen van de pogroms in buurland Rusland. Elk jaar kwamen er zo'n vijftigduizend joden van honger om en in de jaren 1880 had Galicië zowel het hoogste geboorte- als het hoogste sterftcijfer van alle voormalige Poolse landstreken: slechts de helft van de nieuwgeborenen werd ouder dan vijf. 'De verschillen tussen de maatschappelijke lagen binnen de sjetl behelsden vaak weinig meer dan het verschil tussen arm en straatarm,' schreef Irving Howe. Galicische joden woonden vaak in een kluwen van dicht opeengepakte, groezelige hutjes in een doolhof van klinkerstraatjes rondom een overvol marktplein – een somber en in zichzelf gekeerd wereldje, bedreigd door oproerige christenen. Troost vond men daar in vroomheid en rituelen. Het goede joodse leven was tot in de kleinste details voorgeschreven door de 613 *mitswot* of geboden over van alles en nog wat, van de dankzegging voor de maaltijd tot het aansteken van kaarsen en de precieze manier waarop een kip moet worden geslacht. Kinderen werden bang gemaakt met verhalen over golems en dibboeks, ze werden aan elkaar uitgehuwelijkt en moesten leren hun lagere driften te onderdrukken. Nogal wiedes dat iedereen met enige intelligentie daar leerde lachen om het ellendige leven dat God zijn uitverkoren volk schonk.

De wet werd er vertegenwoordigd door rabbijnen, en in Kozłów was een van die rabbijnen Roths overgrootvader Akiva, die ook bekendstond als een goede verhalenverteller. Zijn zoon Alexander, roepnaam Sender, studeerde nog voor het rabbinaat toen hij in 1886 trouwde met Bertha Zahnstecher, die van moederskant weer verwant was met de familie Flaschner – een verwantschap waarvan de familie zou profiteren toen ze eenmaal in Amerika waren. Bertha en Sender kregen in vijfentwintig jaar tijd negen kinderen, van wie er twee, Freide en Pesie, al in de wieg overleden. Van de resterende zeven kinderen was Philip Roths vader Herman het eerste dat in de Nieuwe Wereld werd geboren.

Over zijn familie van moederskant wist Roth nog minder, en over hun

Europese wortels al bijna helemaal niets. Uit eenvoudig stamboomonderzoek valt af te leiden dat zijn grootvader van moederskant en naamgenoot Philip (Farvish) Finkel ook in de buurt van Tarnopol was geboren, in het dorp Biały Kamień ('Witte Rots'), en dat hij de tweede van vijf broers was. Roths grootmoeder van moederskant, Dora Eisenberg, groeide op in het tsaristische Kiev, zo'n vierhonderd kilometer verderop, en emigreerde samen met drie zussen en twee broers naar Galicië, hoogstwaarschijnlijk om te ontkomen aan het hevige antisemitische geweld dat in het Russische keizerrijk losbarstte na de moord op tsaar Alexander II in 1881 door een groep revolutionairen waarover aanhangers van de tsaar (ten onrechte) zeiden dat die werd aangevoerd door joden.

De ergste pogroms vonden plaats in Kiev, waar massa's christenen zich in de joodse wijken te buiten gingen aan vernielingen en plunderingen van winkels en het pakhuis vol wodka van Lazar Brodsky. En alsof deze voortdurende terreur nog niet genoeg was, werd het joden door de meiwetten van 1882 verboden vastgoed te bezitten en hogere beroepen als jurist, ambtenaar, leraar of officier uit te oefenen. Konstantin Pobedonostsev, de reactionaire adviseur van de tsaar, had een formule voorgesteld om van de joden af te komen: 'Een derde bekering, een derde emigratie en een derde hongerdood.' Dat was de nachtmerrie waaruit tussen 1881 en 1920 tweeënhalf miljoen Russische joden een veilig heenkomen zochten, veelal ook in Amerika.

Philip Roth was als kind verteld dat zijn beide grootvaders naar Amerika waren vertrokken om aan de dienstplicht te ontkomen. Voor de joodse onderdanen van de welwillende Oostenrijkse keizer Franz Josef was militaire dienst nog niet zo'n strafexercitie als voor de joden onder het juk van de tsaar, maar ook met dat mildere regime waren de meeste Galicische joden er toch niet happig op om voor drie jaar afscheid te nemen van hun familie en hun religie. En joden werden in het leger bepaald niet prettiger bejegend dan in de rest van de maatschappij. In *De Radetzkymars*, Joseph Roths roman over de neergang van het Oostenrijks-Hongaarse Rijk, wordt de joodse legerarts Max Demant beledigd door een dronken officier – 'jood, jood, jood!' schreeuwt die hem toe – wat resulteert in een duel waarin de arts de dood vindt.

Het was gebruikelijk dat de man des huizes eerst alleen emigreerde en

zijn gezin pas later liet overkomen. Zo scheepte ook Sender Roth zich op 5 maart 1898 in op het ss *Westernland*, om pas twee jaar later met Bertha en hun drie zonen te worden herenigd. Een van de ooms van Bertha in de Flaschner-tak van de familie deed goede zaken met zijn schoenenhandel in Brockton (in Massachusetts) en wilde wel garant staan voor Senders plan om rabbijn te worden in Boston. Maar eenmaal aan boord kreeg Sender blijkbaar zijn bedenkingen – een rabbi genoot in Amerika lang niet zoveel aanzien als in Europa, om nog maar te zwijgen over de vraag of hij er de kost mee kon verdienen. Daarom ontschepte hij zich al in New York, op Ellis Island: een landgenoot aan boord had hem ervan overtuigd dat ze allebei werk konden vinden in een hoedenfabriek in East Orange in New Jersey; bovendien woonden Senders zus Fannie en haar man Nathan Cohen (later Kuvin) vlakbij in Newark en kon hij daar logeren tot hij genoeg had gespaard om de overtocht van zijn gezin te betalen.

Toen Philip Finkel zijn oproep voor militaire dienst kreeg, veranderde hij zijn naam in Bara en volgde zijn oudere broer (ook een Nathan) naar het plaatsje Elizabeth in New Jersey. De andere broers pasten dezelfde list toe; de laatste die emigreerde, Marcus, stond op de passagierslijst als ‘Barer’ toen ook hij op 4 september 1920 uiteindelijk vertrok met het ss *Rijndam*.^{*} Als laatste vaste woonplaats had hij *Złoczów* opgegeven, een stadje in de buurt van Tarnopol, waar zich veel joodse vluchtelingen uit Biały Kamień hadden gevestigd toen die sjtetl in 1902 door een grote brand was verwoest.

De in Galicië achtergebleven joden gingen bijna allemaal ten onder in de Holocaust – een ramp die in 1923 al voorspeld was door de uit Biały Kamień afkomstige Uri Zvi Greenberg, een zionistische dichter die massavernietiging beschouwde als ‘de tragische maar onvermijdelijke uitkomst van de onverschilligheid van de joden over hun lot’. Het lot van de achttienduizend achtergebleven joden in Tarnopol was tekenend: binnen een maand na de bezetting waren er in juni 1940 al vijfduizend joden door

* Anne Valentine, een van Roths volle nichten van moederskant, herinnert zich de naam als ‘Bara’ en vermoedt dat ‘Barer’ een verschrijving was op basis van een verkeerde uitspraak. Zij en Roths ongehuwde tante Honey (Anita) gebruikten de achternaam in hun werkende leven, gespeld als Bara.